

Het Reestdal

Een innovatieve manier van wateropslag

Korte introductie

In 1998 dreigde Meppel te overstromen. In deze Drentse stad komt de afvoer van meerdere beken samen. Door extreem nat weer konden de beken het vele water nauwelijks aan. Vanaf dat moment is onder andere door het waterschap Drents Overijsselse Delta (destijds waterschap Reest en Wieden) besloten de waterafvoer van de beekdalen te vertragen, zodat in de toekomst wateroverlast in Meppel uitblijft. Eén van deze beekdalen is de Reest.

De Reest is een hoogveenbeek die tevens de grens vormt tussen de provincies Drenthe en Overijssel. De Reest stroomt over het grondgebied van de gemeenten De Wolden, Meppel, Staphorst en Hardenberg. De beek heeft zijn oorspronkelijke loop behouden, doordat beide provincies het niet eens konden worden over de nieuwe provinciegrens na normalisatie van de Reest. De natuurlijke beekloop is in het Water-Op-Maat project Reestdal optimaal benut om water langer vast te houden en beter te bufferen. Op deze manier zal Meppel minder wateroverlast ondervinden, ook als door veranderend klimaat de neerslagintensiteit toeneemt. We hebben gesproken met Uko Vegter van het Drentse Landschap over de historie van het Reestdal en de maatregelen die de afgelopen decennia zijn getroffen om verdroging van het Reestdal tegen te gaan en afvoerpieken in Meppel te beperken.

Concept en principe

In de oorspronkelijke situatie werd de Reest gevoed door het hoogveengebied oostelijk van Dedemsvaart. Van dit hoogveengebied is niets overgebleven. De sponswerking van het uitgestrekte veengebied is door de ontginning in de loop van de 19e eeuw verdwenen waardoor de beek een hogere piekbelasting in natte perioden heeft gekregen.

De agrariërs in het beekdal ondervonden hinder van de toegenomen piekafvoeren en het te traag afstromen van het beekwater. Zij zagen graag dat de Reest werd genormaliseerd.

De provincies Drenthe en Overijssel konden het echter niet eens worden over de nieuwe provinciegrens wanneer de Reest rechtgetrokken zou worden.

Ten behoeve van de landbouw op de noordflank van het Reestdal is in Drenthe de 'Reestvervangende Leiding' gegraven in het kader van landinrichting. In plaats van het rechte trekken van de Reest, is in het noordelijk flankgebied een waterloop gegraven die een groot deel van het water buiten het dal om versneld ging afvoeren. Het stroomgebied van de Reest was in de middeleeuwen nog 30.000 ha. In de loop der tijd is dit steeds verder afgenomen en na aanleg van de Reestvervangende leiding was nog 5.000 ha stroomgebied over.

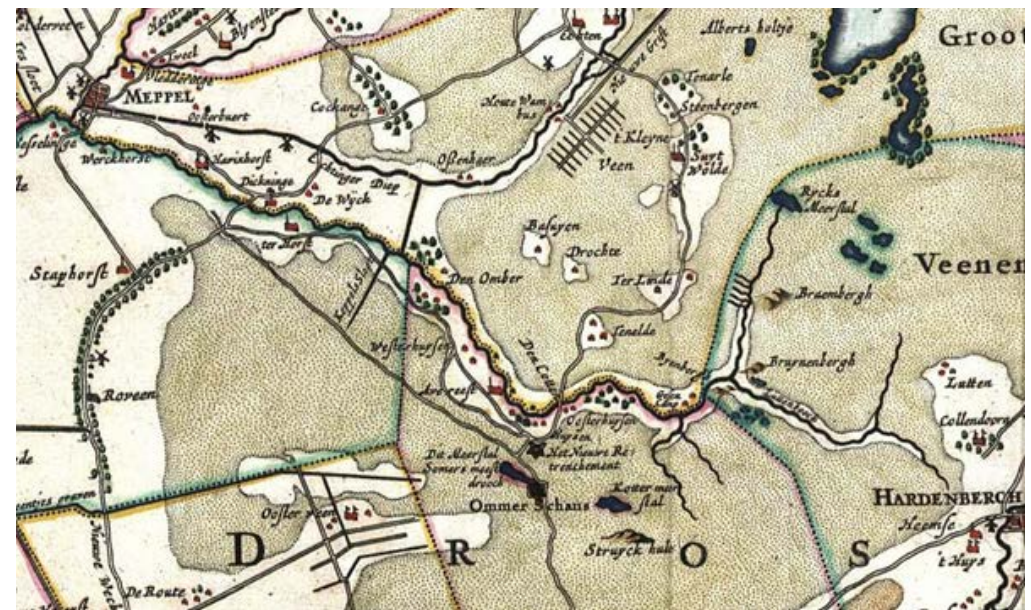
Mede hierdoor trad sterke verdroging van het Reestdal op. Na beroep van Het Drentse Landschap en Landschap Overijssel bij de Raad van State, ging een plan uit eind jaren '80 om de Reest alsnog te kanaliseren van tafel. In plaats daarvan werd een landinrichtingsproject gestart om agrarische bedrijven naar drogere gronden buiten het beekdal te verplaatsen en het Reestdal de functie natuur toe te kennen.

Er werd een breed systeemonderzoek gestart om de relatie tussen bodem, waterhuishouding en vegetatie in kaart te brengen. Op grond van een knelpuntenanalyse werden herstelmaatregelen geformuleerd voor beek en beekdal. Op het onderzoek uit de beginjaren '90 is vervolgens voortgeborduurd naar de mogelijkheden om het beekdal te vernatten ten behoeve van natuur. Steeds meer gronden van agrariërs in het beekdal werden verworven door de natuurbeherende organisaties en er werden drempels in de beek aangelegd om water beter vast te houden en de verdroging te beperken.

Eind jaren '90 is het gebiedsproces Samen over de Reest opgestart, daarin zijn doelen opgenomen op het gebied van o.a. cultuurhistorie, recreatie, natuur en water.

De waterdoelen waren in eerste instantie beperkt tot het tegengaan van verdroging.

Nadat eind jaren '90 de Reest in Meppel dreigde te overstromen werd de noodzaak om water vast te houden en te bergen duidelijk. In 2004 werd daarom een opgave van 1,2 miljoen m³ waterberging voor het Reestdal geformuleerd. Door waterschap Drents Overijsselse Delta (destijds waterschap Reest en Wieden) zijn maatregelen getroffen in het Reestdal onder de projectnaam Water-Op-Maat Reestdal. Dit waren maatregelen gericht op de beek zelf. Zo werden de bestaande drempels hersteld, een nieuwe drempel aangelegd, delen van de beek verondiept en knijpconstructies gerealiseerd. Ook zijn in beekdalreservaten sloten en greppels verondiept. Dit alles om het water in de Reest langer vast te houden en afvoerpieken ter hoogte van Meppel te beperken. Verder zijn in de middenloop in aan het beekdal aangrenzende infiltratiegebieden pleksgewijs landbouwgronden omgezet in natuurgebied (heide).

Historische kaart van het Reestdal (bron: <http://www.wernertenkate.nl/boerderijen-in-het-reestdal/>)

“De kracht van het project zit in de integrale benadering”

Uko Vegter:
Het Drentse Landschap

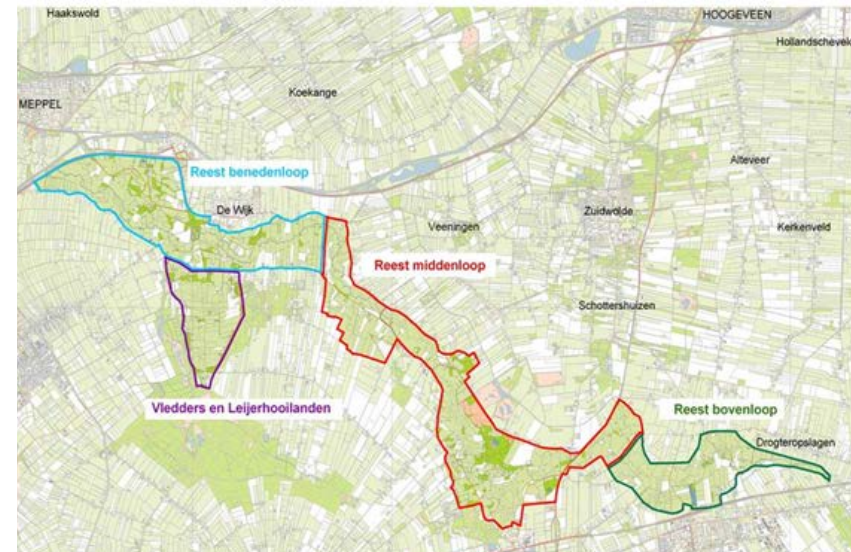
Maatregelen

In het Reestdal zijn twee type maatregelen uitgevoerd, te weten maatregelen om de waterstanden permanent te veranderen en maatregelen gericht op extreme neerslagsituaties. Voor de maatregelen uit het Water-Op-Maat project Reestdal om de waterstanden permanent te veranderen gerealiseerd konden worden is eerst door waterschap Drents Overijsselse Delta een Gewenst Grond- en Oppervlaktewater Regime vastgesteld (GGOR). Het Drentse Landschap en Landschap Overijssel bezitten elk aan hun zijde van de Reest een groot deel van het beekdal. De GGOR is afgestemd op de belangen van de landbouw en die van de natuurbeheerorganisaties. Vervolgens zijn voor de realisatie van het GGOR maatregelen uitgevoerd, de meeste in de middenloop van het Reestdal. Zo zijn de vijf bestaande drempels hersteld en weer op hoogte gebracht en is een nieuwe drempel aangelegd. Op twee plekken zijn knijpconstructies aangelegd in de vorm van hoogwaterdeuren. Deze deuren kunnen door het waterschap bij hoog water gesloten worden om in een extreem natte periode water vast te houden in het beekdal. Daarnaast zijn greppels gedempt en is op vijf plekken de beekbodem verhoogd. Al deze maatregelen zijn goed voor zo'n 1,3 miljoen kubieke meter waterberging bij een bui die eens in de 100 jaar voorkomt (T=100). De maatregelen realiseren daarmee de doelstelling voor het Waterbeheer 21e eeuw (WB21) en doelen op het gebied van waterkwaliteit voor de Kader Richtlijn Water (KRW).

Ook in de benedenloop van de Reest (Stadsrandzone Meppel) zijn maatregelen getroffen. De maatregelen betreffen een combinatie van inrichting voor natuur, waterberging en recreatie (wandelpaden, een pontje, een uitkijktoren e.d.). In natte tijden kan hier meer dan 50.000 kuub water worden vastgehouden, en ook dit geeft verlichting voor Meppel.

De realisatie van natuurdoelen in het overige deel van de benedenloop wordt bemoeilijkt doordat de provincie Overijssel dit deel van het Reestdal niet meer tot het Natuur Netwerk Nederland (NNN, voorheen EHS) rekent. In een studie van het OBN (Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit) was men overigens zeer enthousiast over de kwaliteit van grote zegge-moerassen in de benedenloop. Nu heeft het waterschap een GGOR studie in voorbereiding. Her en der worden al goede dingen gedaan. Op de Havixhorst zijn bij voorbeeld in het kader van particulier natuurbeheer sloten gedempt. Het grootste knelpunt is het beekpeil, dat nog is ingesteld op het landbouwkundig gebruik.

In de bovenloop van het Reestdal is het van oorsprong voorkomende hoogveen verdwenen en is de gebruiksfunctie voornamelijk afgestemd op de landbouw.

Kaart van het Reestdal (bron: Waterschap Drents Overijsselse Delta)

De wens van de natuurbeheerders is de opgetreden verdroging door aanleg van de Reestvervangende leiding ongedaan te maken. Nu wordt zo mogelijk wel weer water via de Reest afgevoerd, maar dit is nog steeds veel minder dan de afvoer voor aanleg van de Reestvervangende leiding. Dit heeft te maken met het feit dat de Reestvervangende leiding van belang is voor een goede drooglegging van de landbouwgronden en nog steeds een functie heeft. De bovenloop van de Reest is vrij vlak. Dit betekent dat waterhuishoudkundige maatregelen en het wijzigen van waterpeilen een groot uitstralend effect hebben, ook buiten de naturbegrenzing. De natuur in het gebied is erg afhankelijk van het beekpeil. De natuurbeheerders hebben in de bovenloop van de Reest minder gronden in eigendom dan in de midden- en benedenloop. Doordat rekening gehouden moet worden met het landbouwbelang zijn de mogelijkheden voor vernatting beperkt en zijn de natuurdoelen hier minder ambitieus. Waterschap Drents Overijsselse Delta wil hier het GGOR-proces gaan gebruiken om in gesprek te gaan met de eigenaren van de aanliggende percelen. Net als in de middenloop kan door middel van keukentafelgesprekken in beeld gebracht worden wat men van de plannen van het waterschap vindt. In de middenloop heeft dit bij enkele eigenaren geleid tot verkoop/ruil van een deel van de percelen enkele andere eigenaren hebben gekozen voor particulier natuurbeheer.

Besluitvorming

Vanaf de jaren '70 zijn Het Drentse Landschap en Landschap Overijssel begonnen met het verwerven van gronden in het Reestdal. Ook is vanaf toen de landinrichting ten noorden van de Reest gestart. Dit landinrichtingsproject was voornamelijk gericht op het optimaliseren van de kavels voor agrariërs, pas vanaf de jaren '90 werden ook de belangen van natuurbeherende organisaties meegenomen. Het doel van deze landinrichting was het op de juiste plek leggen van natuur en landbouw. Zo werd het Reestdal ingericht ten behoeve van de natuur en de gronden daarbuiten voornamelijk voor de landbouw. De landinrichting is eind 2017 afgerond.

Vanaf eind jaren '90 werkten de partijen in Overijssel en Drenthe in het gebied samen onder de vlag van het gebiedsproces "Samen over de Reest". Dit heeft geleid tot een gebiedsplan en een uitvoeringsprogramma. Per thema was er een bestuurlijk trekker, de partners voerden eigen projecten uit en afstemming vond plaats via het bestuurlijk overleg.

De betrokken partijen waren de provincies Overijssel en Drenthe, Waterschap Drents Overijsselse Delta, de gemeenten Staphorst, Hardenberg, De Wolden en Meppel, Landschap Overijssel en Het Drentse Landschap en Prolander. Iets meer op de achtergrond deden ook de Waterleiding Maatschappij Drenthe (WMD) en Natuurvereniging Zuidwolde mee. In dit gezamenlijke proces werd overlegd hoe geld het beste besteed kon worden.

“De Reest bleek in de beginfase niet alleen een fysieke scheiding tussen Drenthe en Overijssel, maar ook een scheiding tussen partijen. Een van de redenen voor succes is dat het vertrouwen tussen de partijen is gegroeid en dat de persoonlijke verhoudingen goed zijn.”

Jeroen Visser

1 Prolander is de uitvoeringsorganisatie in het landelijk gebied van de provincies Drenthe en Groningen
2 Investeringsbudget Landelijk Gebied

Voor de Reest waren synergiegelden beschikbaar vanuit de KRW, bestemd om verschillende opgaven in het landelijk gebied te koppelen. Daarnaast was ILG-geld van de provincie Overijssel beschikbaar. Het waterschap kon de Water-Op-Maat maatregelen relatief goedkoop aanbesteden vanwege de slappe markt. Bij de provincie Overijssel was echter de bodem van de pot voor grondaankoop voor de EHS in zicht. Dit was een tegenslag voor de partijen in het Reestdal, maar met dit soort zaken heb je te maken als een proces zo lang loopt, aldus Jeroen Visser van WDO. Waterschap en Landschap Overijssel toen samen een lobby richting de Staten van Overijssel gestart. Overijssel had €2,4 miljoen nodig voor het aankopen van 80 ha EHS en Drenthe had net zoveel geld nodig voor aankoop en inrichting. De lobby heeft geresulteerd in een aanvraag voor Icoongeld in 2013 (een eenmalige regeling voor zogenaamde Icoongebieden zoals Reestdal en Hunzedal, vanuit de provincie werden subsidies verstrekt voor natuurinrichting en subsidies van het waterschap afkomstig van onder andere KRW.) Het benodigde geld werd door het Rijk toegezegd. Waar geld tekort kwam hebben de deelnemende organisaties zelf geld bijgelegd, zo ook Het Drentse Landschap.

Toen in het najaar van 1998 veel neerslag was gevallen, kampte Meppel met flinke wateroverlast. Om te voorkomen dat dit in de toekomst weer zou gebeuren, is onderzoek opgestart dat heeft geleid tot onder andere het project Water-Op-Maat, opgezet door waterschap Drents Overijsselse Delta.

Ook bewoners werden betrokken bij de inrichting van het Reestdal. Over de waterhuishoudkundige maatregelen was rond 2014 niet veel reuring in het gebied, doordat geïnvesteerd was in de relatie met belanghebbenden door middel van inloopavonden en keukentafelgesprekken. Middels het project 'Samen over de Reest' is samen met omwonenden ook het recreatieve deel van het Reestdal ingericht. Dat heeft geleid tot de aanleg van fiets- en wandelpaden.

Volgens Uko Vegter van Het Drentse Landschap was de kracht van dit project de integrale benadering. Het systeemonderzoek Reestdal uit begin jaren 90 had zo'n integrale landschapsecologische benadering als basis, met ook een aquatisch-ecologische component (beek). Het is vrij uitgebreid uitgevoerd en vormt daarom nog steeds een gedegen basis voor verdere planvorming en uitvoering.

Ontwerp en realisatie

Tussen 1996 en 2017 zijn achtereenvolgens de volgende maatregelen uitgevoerd:

- Aanleg drempels in de Reest door Waterschap Drents Overijsselse Delta.
- Dempen/verondiepen van greppels in het Reestdal door deze vanaf de kant dicht te schuiven (door Landschap Overijssel en Het Drentse Landschap).
- Knijpconstructies in de Reest door Waterschap Drents Overijsselse Delta.
- Omzetting van landbouwgebied naar natuurgebied in infiltratiegebieden grenzend aan het Drentse deel van de middenloop Ruilverkaveling aan de Drentse kant van het Reestdal.

Door de drempels in de Reest en het dempen van de greppels, zijn de beekdalgronden een stuk natter geworden. Waar eerst Witbol en Pitrus domineerden, ontwikkelen deze zich nu al naar Dotterbloemhooilanden en Zeggevegetaties.

De twee knijpconstructies bestaat uit hoogwaterdeuren. Dit zijn sluisdeuren die enkel met hoogwater dicht gaan. Dit gebeurt naar verwachting eens in de tien jaar ($T=10$). De deuren zijn sinds de aanleg één keer getest met hoogwater en functioneren naar behoren. De landschappelijke inpassing van de hoogwaterdeuren is goed geslaagd. Het project eindigde zelfs in de top 3 van een prijsvraag in het kader van het jaar van de ruimte.

Het beheer en onderhoud van onderwaterconstructies is lastig en heeft daarom de aandacht bij het waterschap. Rekening houdend met personeelwisselingen en het uitbesteden van werk heeft het waterschap afspraken over beheer en onderhoud goed vastgelegd. Ook liggen een testprotocol en een draaiboek voor hoogwatersituaties klaar, waar in vastgelegd is wie wanneer gewaarschuwd moet worden.

De ruilverkaveling aan de Drentse kant van het Reestdal is afgerond. Een deel van de landbouwgronden grenzend aan het beekdal is omgevormd tot natuur. Mede hierdoor is voor een belangrijk deel het grond- en oppervlaktewatersysteem van de Reest hersteld.

Kosten en baten

Kosten

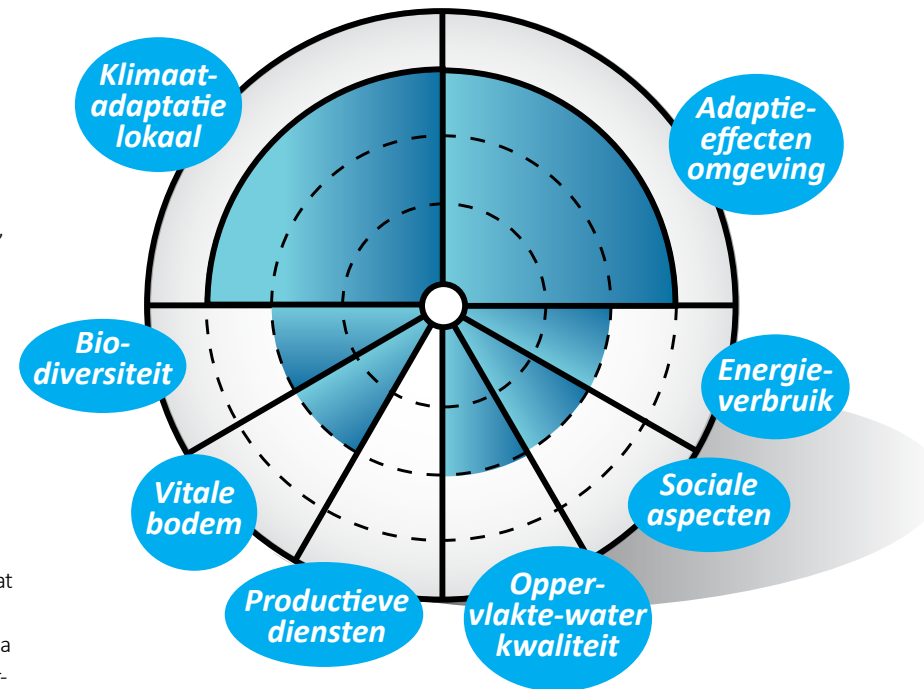
De kosten van de hoogwater- en natuurherstelmaatregelen bestaan uit aankoop van gronden in het beekdal en de kosten voor realisatie van de maatregelen (drempels, hoogwaterdeuren, dempen greppels en verondiepen beek). Dit is gefinancierd door:

- Het Rijk met Icoongeld.
- Provincie Drenthe vanuit programma Natuurlijk Platteland.
- Waterschap Drents Overijsselse Delta met subsidie van Kaderrichtlijn Water (KRW), Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW) en Zoetwateraanvoerprogramma Oost Nederland.
- Gemeenten, infrastructurele en recreatieve bijdragen: bruggen, fietspaden, etc.
- Waar tekortkomingen waren zijn de kosten verdeeld.

Baten

De baten van het project zijn groot en Natuurmonumenten ziet mogelijkheden om in andere beekdalen rondom de stad Groningen nog meer winst te behalen. In het Reestdal zelf is de verdroging uit het verleden waar mogelijk ongedaan gemaakt. Het meeste is bereikt in de middenloop van de Reest, maar ook in de boven- en benedenloop is de situatie verbeterd. In de benedenloop loopt nog een onderzoek om grond- en oppervlaktewaterstanden verder te optimaliseren. Piekafvoeren en hoogwaterstanden in de stad Meppel zijn verminderd, doordat het toestromende water wordt gebufferd in het Reestdal.

De botanische waarden stijgen in het beekdal (Dotterbloem, Zegges), de soortenrijkdom fauna neemt toe (vlinders, libellen). De grond- en oppervlaktewaterwaterpeilen zijn verhoogd, waardoor verdroging en verdere oxidatie van het veen worden tegengegaan. In het gebied wordt beekwater van goede kwaliteit gebufferd. Toerisme ondervindt voordelen (mooi landschap, goede fiets en wandelpaden, nieuwe bruggen). Door vernatting van het beekdal is de oxidatie van veen verminderd. Dit leidt tot een lagere CO2 uitstoot.

Toepassing

Dit project bevat elementen die heel goed kunnen worden vertaald naar andere situaties. Door relatief simpele ingrepen (het plaatsten van drempels en hoogwaterdeuren) is een groot bergingsgebied gecreëerd en wordt water langer vast gehouden. Het tracé van de beek is daarbij onveranderd gelaten. Wel is er landinrichting nodig geweest om agrariërs uit het beekdal te verplaatsen. Dit was nodig om het beekdal te kunnen vernatzen.

Meer informatie

Waterschap Reest en Wieden. (2013). Projectplan water vasthouden Reestdal. Geraadpleegd op 29 januari 2018, van [file:///C:/Users/goedj/Downloads/bijlage_1_projectplan_watervasthouden_20131015%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/goedj/Downloads/bijlage_1_projectplan_watervasthouden_20131015%20(1).pdf)

Waterschap Reest en Wieden. (2013). Watergebiedsplan Reestdal. Geraadpleegd op 29 januari 2018, van [file:///C:/Users/goedj/Downloads/bijlage_1_watergebiedsplan_20131015%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/goedj/Downloads/bijlage_1_watergebiedsplan_20131015%20(1).pdf)